

DKF

REFLECTIE 2 - 2024

DATA-ETHISCHE REFLECTIE OP DE METING
VAN 'DRAAGKRACHT EN DRAAGLAST' IN
FRIESE WIJKEN EN BUURTEN

Data-ethische reflectie op de meting van ‘Draagkracht en draaglast’ in Friese wijken en buurten

In deze reflectie belicht de Data Ethiek Kommissie Fryslân (DKF) de data-ethische dilemma's rondom het onderzoek naar 'Draagkracht en Draaglast' in Friese wijken en buurten. Het voorgestelde model kan een waardevolle bijdrage leveren aan een rechtvaardige spreiding van draaglast en verbetering van leefbaarheid. Echter, de uitvoering brengt ook belangrijke risico's met zich mee, die zorgvuldig beheerd moeten worden. Deze risico's betreffen privacy, transparantie, rechtvaardigheid en de manier waarop gevoelige data verwerkt en gebruikt worden.

Privacy

Een van de belangrijkste dilemma's is de balans tussen het gebruik van gevoelige informatie, zoals zorggebruik en inkomen, en de bescherming van de privacy van de betrokken burgers. Het verzamelen en koppelen van CBS-microdata, zoals in het onderzoek voorgesteld, kan tot ongewenste inbreuken op de persoonlijke levenssfeer leiden. Dit geldt vooral wanneer deze data op buurtniveau wordt geanalyseerd, wat de herleidbaarheid naar individuele personen vergroot. Om dit risico te mitigeren, adviseert de commissie het toepassen van een Data Protection Impact Assessment (DPIA), een grondige evaluatie van de mogelijke privacygevolgen, zodat voldaan kan worden aan de eisen van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Daarbij wordt benadrukt dat het essentieel is om alleen die data te verzamelen die strikt noodzakelijk zijn voor het behalen van de onderzoeksdoelen.

Een voorbeeld hiervan is de vraag of het gebruik van gevoelige data, zoals zorggebruik, echt noodzakelijk is of dat minder invasieve alternatieven mogelijk zijn. De proportionaliteit en subsidiariteit zijn hierbij cruciaal: is het voordeel van de dataverzameling groot genoeg om de inbreuk op de privacy te rechtvaardigen? De commissie wijst erop dat dit soort ethische afwegingen vanaf het begin van het project moeten worden gemaakt om zowel juridische als morele integriteit te waarborgen.

Transparantie

Een ander belangrijk aandachtspunt is de transparantie richting de betrokken burgers. De

DKF benadrukt dat burgers duidelijk geïnformeerd moeten worden over welke data verzameld worden, voor welke doeleinden, en hoe deze data worden beheerd en gebruikt. Gebrek aan transparantie kan leiden tot wantrouwen en weerstand bij de gemeenschap. Om draagvlak te creëren, moeten burgers actief betrokken worden en de mogelijkheid krijgen om vragen te stellen en hun zorgen te uiten. Zo moeten zij expliciet toestemming geven voor het gebruik van hun data, waarbij het duidelijk moet zijn welke gegevens ‘gevoelig’ zijn en hoe deze hun belangen kunnen raken. Door de volledige transparantie te waarborgen, worden zowel vertrouwen als de legitimiteit van het onderzoek versterkt.

Non-discriminatie

Het principe van ‘non-discriminatie by design’ wordt door de commissie aangevoerd als een essentieel hulpmiddel om ervoor te zorgen dat het model geen onbedoelde vooroordelen en ongelijke behandelingen introduceert. Bijvoorbeeld, door in alle fasen van het dataverzamelings- en analyseproces expliciet na te denken over mogelijke uitsluitingen, kan voorkomen worden dat bepaalde bevolkingsgroepen onevenredig negatief worden beïnvloed door de resultaten van het model. De commissie geeft aan dat bijzondere persoonsgegevens tenzij strikt noodzakelijk, niet meegenomen zouden moeten worden om onbedoelde discriminatie te voorkomen. Daarnaast is het cruciaal dat mechanismen worden ingebouwd om te controleren of beslissingen geen disproportionele impact hebben op kwetsbare groepen. Dit bevordert de rechtvaardigheid in de toewijzing van woonruimtes en voorkomt dat het model bijdraagt aan sociale ongelijkheid of segregatie.

Rechtvaardigheid

Ook het aspect van rechtvaardigheid in het onderzoek krijgt veel aandacht. De commissie wijst erop dat een eerlijke verdeling van woonomgevingen, vooral voor kwetsbare groepen, centraal moet staan. Beslissingen die voortkomen uit de onderzoeksresultaten moeten erop gericht zijn om de belangen van alle inwoners te dienen en ongelijkheid in woonkansen tegen te gaan. De commissie benadrukt het gevaar dat cijfers, eenmaal gepresenteerd in een politieke context, soms selectief worden gebruikt om bepaalde beleidskeuzes te rechtvaardigen. De ethische uitdaging ligt er dan ook in ervoor te zorgen dat de onderzoeksresultaten bijdragen aan een werkelijk rechtvaardige toewijzing, zonder groepen te benadelen.

Eigenaarschap

Daarnaast hecht de commissie veel waarde aan de verantwoordelijkheid en het eigenaarschap van data. Het is belangrijk om duidelijk vast te leggen wie verantwoordelijk is voor de verwerking en het beheer van de data, evenals voor het voorkomen van secundair gebruik dat niet oorspronkelijk bedoeld was. Het aanwijzen van een eigenaar van de data, die toezicht houdt op het gebruik, de opslag en de vernietiging, kan helpen bij het waarborgen van ethische standaarden. Deze verantwoordelijkheden zijn niet alleen

noodzakelijk voor juridische naleving, maar ook om het vertrouwen van de burgers in het proces te behouden.

Participatie

Tot slot benadrukt de DKF het belang van inspraak en participatie van burgers, vooral van kwetsbare groepen. De betrokkenheid van deze groepen moet gewaarborgd zijn, zodat zij niet alleen als dataobjecten worden gezien, maar als actieve deelnemers in het proces. Dit draagt bij aan een democratische legitimiteit en zorgt ervoor dat het project gevoed wordt door de leefervaringen van de betrokkenen. Het streven naar representatie en participatie dient echter altijd in balans te zijn met de beschikbare middelen en de praktische haalbaarheid van volledige inspraak.

Het onderzoek naar ‘Draagkracht en Draaglast’ vraagt om een zorgvuldige afweging van belangen, waarbij privacy, transparantie, rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid centraal staan. Door deze ethische principes vanaf het begin te integreren in het project, kan de balans tussen het verzamelen van waardevolle data en de bescherming van de rechten van burgers worden gevonden. Dit versterkt niet alleen de wetenschappelijke integriteit van het onderzoek, maar draagt ook bij aan het maatschappelijk vertrouwen en de rechtvaardigheid van de uitkomsten. De DKF pleit dan ook voor voortdurende evaluatie, transparante besluitvorming en een ethisch toetsingskader om de belangen van alle betrokkenen zo goed mogelijk te dienen.

De commissieleden die aan deze reflectie hebben bijgedragen zijn: Willem Bantema, Mandy Bosma, Joost Gerritsen, Manon Hegeman, Rienk Jonker, Henri Kruiper, Rudolf Simons (voorzitter) en Hilde Tjeerdema (waarnemendvoorzitter).

Vastgesteld in de DKF-vergadering van 28 november 2024,

Rudolf Simons,

Voorzitter Data-ethyk Kommisje Fryslân.

DKF